

ISSN 2518-7503

Міністерство освіти і науки України

**ПСИХОЛОГІЯ:
РЕАЛЬНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ**

Збірник наукових праць

Випуск 8

Рівне – 2017

Міністерство освіти і науки України

**ПСИХОЛОГІЯ:
РЕАЛЬНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ**

Збірник наукових праць

Випуск 8

Засновано у 2013 році

Рівне – 2017

ISSN 2518-7503
УДК 159.9+316.6
П 86
ББК 88

Психологія: реальність і перспективи: збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету. Вип. 8 / упоряд. Р. В. Павелків, Н. В. Корчакова; ред. кол. : Р. В. Павелків, В. І. Безлюдна, Н. В. Корчакова. – Рівне : РДГУ, 2017. – 318 с.

**Збірник наукових праць «Психологія: реальність і перспективи» включено до
Переліку наукових фахових видань України з психології**
(на підставі Рішення Атестаційної колегії МОН України від 29 вересня 2016 та Наказу Міністерства освіти і науки України від 07.10.2016, № 1222) .

Свідоцтво про державну реєстрацію: **Серія КВ № 18713-7513 Р**

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем психології. Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, вихователів, учителів, викладачів та студентів вищих навчальних закладів

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Павелків Роман Володимирович – доктор психологічних наук, професор, перший проректор, завідувач кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Заступник головного редактора:

Безлюдна Валентина Іванівна – кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Відповідальний секретар:

Корчакова Наталія Вікторівна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ РАДИ:

Максименко Сергій Дмитрович – академік-секретар відділення психології, вікової фізіології дефектології НАПН України, дійсний член НАПН України, директор Інституту психології ім. Г.С. Костюка.

Лєволицький Тадеуш – доктор гуманістичних наук, професор відділення педагогіки і психології професійно-технічної освіти ректор Вищої педагогічної школи м. Варшава (Республіка Польща).

Шугаєва Людмила Михайлівна – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії Рівненського державного гуманітарного університету.

Пасічник Ігор Демидович – доктор психологічних наук, професор, професор кафедри психолого-педагогічних дисциплін, ректор Національного університету «Острозька академія».

ЧЛЕНИ РЕДКОЛЕГІЇ:

Ямницький Вадим Маркович – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри практичної психології та психотерапії Рівненського державного гуманітарного університету.

Михальчук Наталія Олександрівна – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри теорії і практики англійської мови та прикладної лінгвістики Рівненського державного гуманітарного університету.

Литвиненко Світлана Анатоліївна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри практичної психології та психотерапії Рівненського державного гуманітарного університету.

Петренко Оксана Борисівна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри вікової та педагогічної психології, завідувач кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету.

Вірна Жанна Петрівна – доктор психологічних наук, професор, декан факультету психології Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки.

Гошовський Ярослав Олександрович – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри педагогічної та вікової психології Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки.

Камінська Ольга Володимирівна – доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри загальної психології та психодіагностики Рівненського державного гуманітарного університету.

Ставицький Олег Олексійович – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології Міжнародного економіко-гуманітарного університету ім. академіка Степана Дем'янчука.

Немеш Олена Миколаївна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри вікової і педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Кулаков Руслан Станіславович – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Назаревич Вікторія В'ячеславівна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Павелків Віталій Романович – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри загальної психології та психодіагностики, декан психолого-природничого факультету Рівненського державного гуманітарного університету.

Созонюк Ольга Степанівна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Упорядники: **проф. Павелків Р. В., доц. Корчакова Н. В.**

Науково-бібліографічне редагування: **наукова бібліотека РДГУ**

Рецензент: **Журавльова Лариса Петрівна** – доктор психологічних наук, професор, академік Академії наук вищої освіти України, завідувач кафедри теоретичної психології та психології розвитку Житомирського державного університету ім. І. Франка.

Друкується за рішенням Вченої ради РДГУ (протокол №4 від 30 березня 2017 року)

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії.

3. Vinogradova G. A. Sub'ektivnoe blagopoluchie lichnosti studenta v uslovijah social'no-jekonomicheskogo krizisa / G. A. Vinogradova // Povolzh. ped. vestn. – 2015. – № 3(8). – S. 18–20.
4. Gorbali I. S. Vidchuttja sub'jektyvnoho blagopoluchchja jak peredumova ta vtillennja psihologichnogo zdorov'ja osobystosti / I. S. Gorbali // Nauk. visn. L'viv. derzh. un-tu vnutrish. sprav. Serija psihologichna. – 2012. – Vyp. 2(2). – S. 293–303.
5. Kurova A. V. Koncept sub'jektyvnoho blagopoluchchja osobystosti v psihologii / A. V. Kurova // Nauk. visn. Herson. derzh. un-tu. Serija: Psihologichni nauky. – 2015. – Vyp. 1(1). – S. 38–41.
6. Moskalec' V. P. Vira v Boga jak psihichnyj bazys stanu zagal'nogo blagopoluchchja osobystosti / V. P. Moskalec' // Psihologija i susp-vo. – 2015. – № 1. – S. 55–64.
7. Savchyn M. V. Duhovna paradygma psihologii' : monografija / M. V. Savchyn. – Kyi'v : Akademvydav, 2013. – 252 s.
8. Diener E. The Religion Paradox : If Religion Makes People Happy, Why Are So Many Dropping Out / E. Diener, L. Tay, D. Myers // Journal of Personality and Social Psychology. – 2011. – Vol. 101, no 6. – PP. 1278–1290.
9. Ellison C. G. Religious Involvement and Subjective Well-Being / C. G. Ellison // Journal of Health and Social Behavior. – Vol. 32, no 1. (Mar., 1991). – PP. 80–99.
10. Tay L. Religiosity and Subjective Well-Being: An International Perspective / L. Tay, M. Li, D. Myers, E. Diener. – Retrieved 9.03.2017 from <http://www.davidmyers.org/davidmyers/assets/ReligiositySubjWellBeingInternational.pdf>

Saveliuk N.M. PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF INTERCONNECTION OF RELIGIOUS ACTIVITY AND SUBJECTIVE WELL-BEING

In this article there are analyzed ambiguity problems of interconnection of religious activity and subjective well-being, described the results of relevant empirical research. In particular, the notion of "subjective well-being" is substantiated, and considered its main psychological components. According to the results of empirical research there were distinguished four subgroups of respondents: with low, below average, above average and high levels of religious activity. Representatives of relevant subgroups are compared by the main components of their subjective well-being (state of health) and the level of satisfaction with basic aspects of life.

In general, there is stated a positive level of subjective well-being of the researched Ukrainians (but they can often have stress, take too much care of their work/studying, realize problems, that spoil the mood, as well as doubts about the satisfaction with their holiday and the level of material well-being); however, respondents identified an overall assessment of their own religious activity as irregular (with the exception of an act of prayer to God, which is done more often).

Among subgroups of respondents with different levels of religious activity showed no statistically significant differences in almost all indicators of subjective (or rather emotional) well-being, except the worrying about their own work/studying, that is more characteristic for those with lower levels of the corresponding activity. As for measures of subjective satisfaction with different aspects of life, it is stated statistically significant differences among the subgroups in the following areas: work / studying, relationships with family, food, communication, life perspectives (for persons with higher religious activity).

Key words: religious activity, subjective well-being, subjective state of health, satisfaction with life.

УДК 159.955-057.875

О.С. СОЗОНЮК

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОГО МИСЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

Стаття присвячена аналізу динаміки розвитку професійного мислення майбутніх психологів – феномену, що в сучасній психологічній науці визначають як вищий пізнавальний процес пошуку, виявлення та зняття проблемності. Професійне мислення є процесом вирішення професійних завдань у тій чи іншій галузі діяльності. З урахуванням сучасних наукових досліджень в статті викладено результати теоретичного та емпіричного вивчення вищезгаданої проблеми, крім того здійснено аналіз взаємозв'язку професійного мислення майбутніх психологів та особливостей підготовки фахівця у вищому навчальному закладі.

Ключові слова: особистість психолога, професійне мислення, особистісно-орієнтовані технології навчання у вищій школі, соціалізація особистості.

Статья посвящена анализу динамики развития профессионального мышления будущих психологов – феномена, который в современной психологической науке определяют как высший познавательный процесс поиска, обнаружения и снятия проблемности. Профессиональное мышление – процесс разрешения профессиональных задач в той или иной отрасли деятельности. С учетом современных научных исследований в статье изложены результаты теоретического и эмпирического изучения вышеуказанной проблемы, кроме того проанализирована взаимосвязь профессионального мышления будущих психологов и особенностей подготовки специалиста в высшем учебном заведении.

Ключевые слова: *личность психолога, профессиональное мышление, личностно-ориентированные технологии обучения, социализация личности.*

Постановка проблеми. Соціальні, економічні, політичні та культурні перетворення, що відбуваються в Україні на сучасному етапі цивілізаційного розвитку висувають нові вимоги до особистості, яка в складних життєвих ситуаціях має характеризуватися стійкою системою цінностей, розвиненою ідентичністю, самоорганізацією, рефлексивністю та критичністю мислення. Це, у свою чергу, актуалізує суспільну потребу в психологічній науці та практиці, зростанні вимог до професійної компетентності психологів, їх фахової підготовки, що має бути спрямована не тільки на формування в них знань і вмінь, вузьку професійну підготовленість, але й на розвиток екстрафункціональних, понадситуативних, метакогнітивних властивостей.

Системоутворюючим компонентом професійної компетентності психологів, розвиток якого має забезпечуватися в процесі їх фахової підготовки, стає професійне мислення – надскладний феномен, що в сучасній психологічній науці визначають як вищий пізнавальний процес пошуку, виявлення та зняття проблемності (М.М. Кашапов), практичне мислення людини в процесі вирішення професійних завдань (Ю.К. Корнілов), опосередковане та узагальнене відображення фахівцем професійної реальності (О.К. Тихомиров). У контексті дослідження мисленнєвих властивостей фахівців сучасна психологія акцентує увагу на тому, що професійне мислення є особливим видом мисленнєвих процесів, які забезпечують вирішення особистістю проблем її професійної діяльності, та характеризується таким: специфічними узагальненнями (Д.Н. Завалішина, Є.В. Конєва), творчим характером (Ю. М. Кулюткін, О. М. Матюшкін), складно структурованою системою знань, що його визначає (А. В. Карпов), оперативністю, гнучкістю, критичністю (І.Д. Пасічник), понадситуативністю (В.О. Мазілов, Р.В. Павелків), усвідомленістю, рефлексивністю (О.С. Анісімов, С. Ю. Степанов). Проте, незважаючи на значний досвід дослідження психологічною наукою проблеми мислення людини взагалі та професійного мислення зокрема, вона до цього часу залишається однією з найбільш складних, таких, у яких значно більше невирішеностей, ніж досягнень. У ній найяскравіше виявляються не тільки теоретичні позиції різних психологічних шкіл і концепцій, але й положення різноманітних філософських, педагогічних, медичних, соціологічних, кібернетичних, логістичних, лінгвістичних та інших напрямів, що набувають особливої гостроти в суперечках щодо її вирішення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню окремих механізмів і властивостей професійного мислення психологів присвячені праці Г.С. Абрамової, М.М. Кашапова, Н.П. Локалової, В. А. Семиченко, М. О. Холодної, Л. Б. Шнейдер та ін., проте, незважаючи на значні досягнення вчених, можна стверджувати про його недостатнє вивчення, особливо в контексті цілісного бачення як змістово-процесуального феномена, “особливої субстанції, що має власні закони розвитку та життя” (Г. П. Щедровицький) [2; 6]. Невирішеність проблеми сутності професійного мислення зумовлює й недостатню спрямованість фахової підготовки майбутніх психологів на його цілеспрямований розвиток, що стає одним з найактуальніших завдань сучасної педагогічної та вікової психології. Віддаючи належне наявним дослідженням зарубіжних (Ж. Бартон, М. Стефен, Р. Стратфорд, Х. Уелман та ін.) і вітчизняних науковців (Н. І. Пов'якель, М. Л. Смульсон, Ю. М. Швалб, Н. Ф. Шевченко, Л. Ф. Щербина та ін.), присвяченим особливостям розвитку інтелектуальних функцій, мисленнєвих компетенцій студентів психологічних напрямів підготовки, слід зазначити, що на сьогодні залишаються недослідженими психологічні закономірності розвитку професійного мислення у майбутніх фахівців у процесі навчання у вищій школі [1].

Формулювання цілей статті. Метою даної статті є теоретично та емпірично обґрунтувати психологічні закономірності розвитку професійного мислення у майбутніх психологів у процесі навчання у вищому навчальному закладі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зупинимося докладніше на викладі результатів аналізу психологічних закономірностей розвитку професійного мислення в майбутніх психологів у процесі фахової підготовки. Попри наявність значної кількості праць, присвячених вивченню професійного мислення психолога, воно залишається одним із найменш досліджених та найбільш суперечливих явищ. Це зумовлено як невизначеністю сутності його родової ознаки, так і відносною “молодістю” самої професії психолога, її новітнім характером, незначним досвідом професійної підготовки майбутніх фахівців в Україні, а також специфічними ознаками її складного предмета – психічного. В одних дослідженнях професійне мислення визначається як процес вирішення професійних завдань у тій чи іншій галузі діяльності, в інших – як певний тип орієнтування фахівця у предметі своєї діяльності. Перший підхід пов'язаний з концепцією С.Л. Рубінштейна про детермінації мислення “зовнішніми умовами через внутрішні”. У ролі зовнішніх умов, згідно з цією концепцією, виступає завдання, яке задає розумовому процесу об'єктивний зміст і напрямок. Тому в процесі дослідження професійного мислення основна увага приділяється аналізу специфічних особливостей професійних завдань [3].

Другий підхід пов'язаний з концепцією поетапного формування розумових дій П.Я. Гальперіна, згідно з якою специфічні особливості мислення, зміст і структура розумового образу не можуть бути обумовлені характером, особливостями та змістом завдань. Мислення розглядається як той чи інший тип орієнтування суб'єкта у предметі діяльності та її умовах, що в свою чергу і визначає характер вирішуваних завдань. При всій привабливості цього підходу до дослідження професійного мислення, він не позбавлений недоліків. В якості одного з них ми вбачаємо відсутність логічно точної характеристики понять “орієнтування” і “узагальненість”, а також недооцінку специфіки, своєрідності професійних завдань, що вирішуються фахівцями різного профілю

[4]. Професійне мислення – це, перш за все, рефлексивна розумова діяльність з вирішення професійних завдань. Якщо специфіка професійного мислення залежить від своєрідності завдань, розв'язуваних різними фахівцями, то якість професійної діяльності або рівень професіоналізму залежать від типу мислення. Високий рівень пов'язаний з теоретичним типом мислення.

Основна проблема нашого дослідження полягала в тому, щоб вивчити особливості розвитку професійного мислення у майбутніх психологів. В психології мислення розглядається як процес пізнавальної діяльності, що характеризується узагальненим і опосередкованим відображенням дійсності. Соціологічний аспект дослідження мислення характеризується аналізом процесу його історичного розвитку в залежності від соціальної структури суспільства. Фізіологічний аспект мислення характеризується вивченням мозкових механізмів, за допомогою яких реалізуються акти мислення. Психологічний аспект вивчення мислення характеризується пізнавальною діяльністю, диференціацією її на види в залежності від рівнів узагальнення і характеру використаних засобів, їх новизни для суб'єкта, ступені їх активності, адекватності мислення дійсності. Відомо, що мислення часто розвертається як процес вирішення задачі, проблеми, які повинні бути зрозумілі суб'єктом і прийняті ним, тобто співвіднесені з потребнісно-мотиваційною сферою особистості. Як показують дослідження Кулюткіна Ю.Н., Маркової А.К., Подгорецької Н.А., Кельбуганова А.Ж. та інших, що мислительна діяльність спонукається мотивами, які являються не тільки умовами її розвертання, але й факторами, що впливають на її продуктивність. Здатність до мислення являє собою цілісну систему інтелектуальних здібностей, розсуду і розуму, здатності до суджень, продуктивного відображення, уяви. Так визначають культуру мислення Касимжанов А.Х. та Кельбуганов А.Ж. [2,3,5]. У підготовці психолога велике значення має розвиток професійного мислення в професійному становленні фахівця. В словнику професіонал розглядається як фахівець, що виконує професійну діяльність майстерно. Майстерність розглядається як властивість особистості, що набувається з досвідом, як вищий рівень професійних вмінь, досягнутий на основі гнучких навичок і творчого мислення. Як бачимо, що мислення і зокрема творче мислення і уявлення є важливими чинниками професійного становлення психолога як фахівця. Оскільки мислення є опосередкованим відображенням дійсності у її зв'язках та відношеннях, наявність проблемної ситуації свідчить про існування неадекватного бачення проблеми в неіснуючих зв'язках, а розв'язання її передбачає визначення її адекватного стану. Процесуально розв'язання протиріччя в мисленні суб'єкта можна представити як модель послідовних операцій: проблемна ситуація – образ проблемної ситуації – співвідношення образу з вимогами задачі – модель проблемної ситуації (гіпотеза) – дослідження моделі – розв'язання [4, с. 58]. Найбільш таємничим та творчим по суті етапом у схемі розв'язання проблемної ситуації є акт побудови моделі і висунення гіпотези [3, с. 73]. Мислення при розв'язанні проблемної ситуації має наступну динаміку:

1. За типової ситуації розв'язання знаходиться на понятійному рівні. За неможливості розв'язати задачу в поняттях відбувається перехід на нижчий рівень – вербальний.

2. У цей момент у суб'єкта з'являється підвищена мовно-рухова активність, він проговорює ситуацію, формує її образ [1, с. 49]. Суб'єкт відчуває пізнавальні труднощі, які супроводжуються емоційними переживаннями невизначеності (здивування). Зазвичай на цьому етапі з'являється значна емоційна напруженість, емоційний вибух, який, з одного боку, зумовлений трудностю подолання психологічної інерції, стереотипів, а з іншого – дає енергію для запуску наступного процесу пошуку розв'язання (на нижчих рівнях).

3. Ведеться пошук розв'язання шляхом маніпулювання образами, як еластичнішим, багатшим та менш узагальненим матеріалом – працює уява. Більшість дослідників відзначають провідну роль уяви в процесі творчості [5, с. 48].

4. Наступний рівень – предметно-чуттєвий для роботи з інформацією на образному рівні.

Це свідчить про те, що процес здійснюється від повністю усвідомленого рівня до неусвідомленого (інтуїтивного). Розв'язання одержується на інтуїтивному рівні, і тому суб'єкти творчості не можуть відрефлексувати сам момент знаходження розв'язання, оскільки він знаходиться поза свідомістю. Після цього одержане розв'язання послідовно виводиться в план свідомості, воно вербалізується і усвідомлюється, тобто процес проходження рівнів повторюється, тільки у зворотному порядку. Суб'єкт не може зрозуміти, чому він так розв'язав задачу і намагається знайти вже готовому рішенню логічне пояснення, тобто творчість обов'язково передбачає перехід на нижчий структурний рівень мислення. Аналізуючи теоретичні засади професійного мислення нами була розроблена соціально-психологічна модель розвитку професійного мислення майбутніх психологів у студентів психолого-природничого факультету Рівненського державного гуманітарного університету. Ця модель ґрунтувалась на взаємодії викладачів і студентів в навчальній діяльності, в якій, з одного боку викладачі, здійснюючи зовнішній вплив на особистість студента, його пізнавальну діяльність, зокрема на мислительну діяльність, здійснюють розвиток зовнішніх способів мислительної діяльності. Студенти, з іншого боку, в результаті саморозвитку особистості сприяють розвитку внутрішніх форм, операцій мислення. Такий діалектичний шлях розвитку професійного мислення майбутнього психолога.

Таким чином, важливим в становленні професійного мислення, на нашу думку, є зв'язок зовнішнього і внутрішнього, перетворення зовнішніх вимог у внутрішню мету, мотив і потребу виконання мислительної дії, розуміння психологічної проблеми, її аналіз, формування уявлення про варіанти її психологічного вирішення. Так, мислення включене в структуру варіантів вирішення психологічної проблеми, узагальнення, їх диференціація. Також в дослідженні були виділені наступні особливості професійного мислення майбутніх психологів, такі як розуміння психологічної проблеми, аналіз, пошук ефективних шляхів вирішення проблеми, творчість, інтелектуальна активність, здатність до моделювання в процесі мислення, вміння виділення системи

ознак властивостей психологічної проблеми для її ефективного вирішення.

Дослідження показало, що у студентів-психологів 1-2 курсів слабо розвинуті наступні особливості професійного мислення: аналіз, творчий підхід, моделювання. Так, лише 20% студентів-психологів першого курсу виявили високі рівні розвитку цих особливостей, 50% студентів-психологів виявили середні рівні і 30% виявили низькі рівні. Серед студентів-психологів 3 курсу вказані професійні особливості мислення виявили високі рівні 30%, 60% - середні рівні і 10% студентів-психологів низькі рівні. На 4-5 курсі високі рівні розвитку професійного мислення виявили 40% студентів-психологів, середні рівні - 50% і низькі рівні - 10% студентів-психологів. Особливо складною професійною властивістю мислення виявилась здатність до моделювання психологічної ситуації. Хоча створення спрощених моделей ситуації – дієвий засіб перевірки істинності і повноти теоретичних професійних уявлень фахівця, але навіть створити чи змоделювати таку ситуацію виявилось складним навіть для студентів-психологів 4-5 курсу. Так, високі рівні вміння моделювати психологічну ситуацію в професійному становленні психолога-фахівця виявили лише 20% студентів 4 курсу і 30% студентів 5 курсу, середні рівні відповідно 20% і 35%, низькі рівні 60% і 35% відповідно. Так, на 1 курсі виявлено високі рівні прояву механічного засвоєння професійних знань, на 2-3 курсі високі рівні виявлено індуктивного розуміння і засвоєння професійних знань. На 4 і 5 курсах виявлено більш високі рівні прояву осмисленого розуміння психологічних професійних знань, їх внутрішнього розуміння, зростає інтелектуальний рівень мислительної діяльності, що пов'язано з професійним становленням психолога. Таким чином, в дослідженні в результаті проведення експерименту були виявлені наступні особливості професійного мислення у майбутніх психологів: розуміння психологічної проблеми, її аналіз, ефективний пошук варіантів вирішення, творчий підхід, інтелектуальна активність, здатність до моделювання психологічної ситуації, створення системного підходу.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. Отже, методичні засади розвитку професійного мислення у майбутніх психологів лежать в основі підготовки продуктивного фахівця, який йде від зовнішніх форм логічного мислення до внутрішніх форм мислительної діяльності, що передбачає перехід до вищих рівнів розуміння предмету професійного пізнання. Тому, складність, невизначеність феномена мислення людини, неоднозначність наукових трактувань його механізмів, наявність різних наукових позицій щодо розуміння сутності професійного мислення фахівця взагалі та психолога зокрема зумовили необхідність аналізу методологічних основ вивчення та розвитку професійного мислення, що дало змогу наповнити його концептуальний простір. Аналіз та узагальнення наукових підходів до розуміння сутності професійного мислення психолога дали підстави стверджувати, що зазначений феномен є системоутворюючим компонентом фахової компетентності; має змістовну та процесуальну форми, залежить від множини ситуаційних, зовнішніх чинників, які визначають специфіку вирішуваних професійних проблем і особистісних, внутрішніх детермінант, що характеризують особливості інтелектуальної сфери фахівця, його індивідуально-психологічні властивості. За своїм змістом професійне мислення психолога складається з таких базових компонентів, як ціннісно-мотиваційний, понятійно-змістовий, операційний та рефлексивний, що відображають внутрішню психологічну будову мисленнєвої діяльності фахівця, як і будь-якої предметної діяльності.

Розвиток професійного мислення психолога відбувається на всіх етапах професіогенези, проте сенситивним періодом, що забезпечує його ефективність, є етап професійної підготовки фахівця у вищому навчальному закладі. Основними критеріями розвитку професійного мислення у студентів-психологів є системність, критичність, децентричність, рефлексивність та усвідомленість професійних знань, які виявляються на початковому, середньому, достатньому та високому рівнях. Ефективною щодо розвитку професійного мислення у майбутніх психологів у процесі навчання у ВНЗ є система психолого-педагогічного супроводу, визначальними ознаками якої є комплексність, різноспрямованість, орієнтованість на потенціал самоорганізації особистості, природовідповідність обраних заходів, які ґрунтуються на визначених психологічних закономірностях розвитку професійного мислення майбутніх психологів та забезпечують актуалізацію його психологічних механізмів. Отже, наголосимо на необхідності об'єднання зусиль викладачів, які забезпечують освітній процес та фахівців психологічних служб до цілеспрямованого розвитку професійного мислення у майбутніх психологів у системі вищої освіти для формування успішних фахівців.

Список використаних джерел

1. Гура Т. Є. Сучасні напрями психологізації професійної підготовки фахівців : монографія : у 4 т. / [Т. Є. Гура, В. Й. Бочелюк, С. А. Білоусов та ін.] ; за ред. В. Й. Бочелюка. – Запоріжжя : КПУ, 2011. – Т. 2. – 348 с. ; С. 87–123.
2. Коваленко А. Б. Проблеми емпіричних досліджень в психології творчості / А. Б. Коваленко // Проблеми емпіричних досліджень в психології. Вип. 2. – Київ : Гнозис, 2009. – С. 43–47.
3. Максименко С. Д. Генеза здійснення особистості / С. Д. Максименко. – Київ : Генеза, 2007. – 48 с.
4. Папуча М. В. Проблеми психології особистісного розвитку / М. В. Папуча. – Ніжин : ПП Лисенко М.М., 2008. – 384 с.
5. Павелків Р. В. Вікова психологія : [навч. посіб.] / Р. В. Павелків, О. П. Цигипало. – Київ : Академвидав, 2008. – 432 с.
6. Черевко В. П. Формування комунікативної компетентності майбутнього психолога у процесі професійної підготовки : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / В. П. Черевко. – Київ, 2001. – 247 с.

References

1. Gura T. Je. Suchasni naprjamy psychologizacii' profesijnoi' pidgotovky fahivciv : monografija : u 4 t. / [T. Je. Gura, V. J. Bocheljuk, S. A. Bilousov ta in.] ; za red. V. J. Bocheljuka. – Zaporizhzhja : KPU, 2011. – T. 2. – 348 s. ; S. 87–123.
2. Kovalenko A. B. Problemy empirychnyh doslidzhen' v psihologii' tvorchosti / A. B. Kovalenko // Problemy empirychnyh doslidzhen' v psihologii'. Vyp. 2. – Kyi'v : Gnozys, 2009. – S. 43–47.
3. Maksymenko S. D. Geneza zdijsnennja osobystosti / S. D. Maksymenko. – Kyi'v : Geneza, 2007. – 48 s.
4. Papucha M. V. Problemy psihologii' osobystisnogo rozvytku / M. V. Papucha. – Nizhyn : PP Lysenko M.M., 2008. – 384 s.
5. Pavelkiv R. V. Vikova psihologija : [navch. posib.] / R. V. Pavelkiv, O. P. Cygypalo. – Kyi'v : Akademvydav, 2008. – 432 s.
6. Cherevko V. P. Formuvannja komunikatyvnoi' kompetentnosti majbutn'ogo psihologa u procesi profesijnoi' pidgotovky : dys. ... kand. psihol. nauk : 19.00.07 / V. P. Cherevko. – Kyi'v, 2001. – 247 s.

Sozoniuk O.S. THE FUTURE PSYCHOLOGISTS' PROFESSIONAL THINKING DEVELOPMENT DURING UNIVERSITY STUDYING

Taking into account the current scientific research, the article presents the results of theoretical and empirical study of the future psychologists' professional thinking development problem and analyzes the relation between professional thinking and features training in higher education.

Professional thinking is a system-creating component of the professional competence. It has a substantial and procedural form, depends on the set of situational, external factors that determine the solution of specific professional problems and personal internal determinants that characterize the features of the specialist's intellectual sphere, his individual psychological characteristics. The professional thinking of a psychologist contains such basic components as value-motivational, conceptual-semantic, operational and reflexive, that reflect internal psychological structure of the specialist's mental activity as well as any purposeful activity.

A system of psychological and pedagogical support, defining features of which are complexity, variety of directions, focus on the student's self-identity potential is also effective for the development of professional thinking of future psychologists while getting higher education. The system of psychological accompaniment is effective for the future psychologists' professional thinking development during their studying at the university. Its defining features are complexity, diversity and orientation on the self-organization potential.

Key words: *psychologist's personality, professional thinking, personality-oriented studying technologies in universities, socialization of a personality.*

УДК 159.923:[378.015.3:005.32]

О.Г. СТАВИЦЬКА, Д.О. СТАВИЦЬКИЙ

ДИНАМІКА ЗМІСТУ ОСОБИСТІСНО-МОТИВАЦІЙНОЇ СФЕРИ СТУДЕНТІВ ЗА ЧАС НАВЧАННЯ У ВУЗІ

У статті здійснена спроба теоретичного узагальнення наукових доробок з актуальної проблеми розвитку особистісно-мотиваційної сфери студентів вузу. Проаналізовані особливості професійного формування особистості майбутнього спеціаліста психолога через призму аналізу динаміки змін в особистісно-мотиваційній сфері. Представлені результати емпіричного дослідження змістових аспектів смисложиттєвих орієнтацій студентської молоді як складових, що опосередковують формування професійних якостей.

Ключові слова: *мотиваційно-особистісна сфера, особистісні диспозиції, смисложиттєві орієнтації.*

В статті підприємляється спроба теоретичного обобщення научных разработок по актуальной проблеме развития личностно-мотивационной сферы студентов вуза. Проанализированы особенности профессионального формирования личности будущего специалиста психолога через фокус анализа динамики изменений в личностно-мотивационной сфере. Представлены результаты эмпирического исследования содержательных аспектов смысловых ориентаций студенческой молодежи как элементов, детерминирующих формирование профессиональных качеств будущих специалистов.

Ключевые слова: *мотивационно-личностная сфера, личностные диспозиции, смысловые ориентации.*

Постановка проблеми. Серед сучасних проблем в системі вищої професійної освіти актуальності набирає питання про формування конкурентоспроможної особистості майбутнього спеціаліста, здатного до активного, самостійного, творчого оволодіння професією, до особистісного й професійного саморозвитку й самовдосконалення до успішної самореалізації себе в якості професіонала. У зв'язку з цим, високий інтерес викликає вивчення особливостей професійного розвитку майбутніх спеціалістів психологів з огляду на аналіз динаміки змін в особистісно-мотиваційній сфері особистості під час навчання у вузі, які детермінують як ставлення до процесу навчання, так і проектування власного майбутнього. Спроби участі у різних видах

З М І С Т

Павелків Р. В. Формування та розвиток здатності до моральної рефлексії в процесі активного соціально-психологічного навчання молодших школярів	5
Артемова О. І. Вплив рівня розвитку креативності на адаптацію студента-першокурсника.....	10
Бабій М. Ф. Важливість здібностей у вербальній взаємодії педагогів.....	14
Березюк Т. П. Формування професійної компетентності майбутніх менеджерів на засадах компетентнісного підходу в контексті європейського простору вищої освіти.....	18
Богдан Ж. Б., Підбуцька Н. В. Мотиваційні предиктори спрямованості особистості.....	24
Борейчук І. О., Матухно Є. В. Використання фотоспогадів у позитивній мотивації індивіда	27
Бульчик Т. І., Мушкевич М. І. Психологічні особливості особистісного та сімейного функціонування учасників АТО.....	31
Бучко В. Б. Психологічні аспекти сприймання справедливості через призму культури бідності та багатства.....	36
Бушуєва Т. В. Взаємозв'язок особистісних особливостей та копінг-стратегій жінок у період дорослішання.....	41
Веремійчук Т. А. Психологічні особливості переживання кризи студентської молоді в Україні	46
Воробійов А. М., Демчук О. О. Медіа залежність як різновид психічних відхилень.....	49
Ганкевич О. В. Вплив психотравмуючих факторів на життєдіяльність молодих та зрілих подружніх пар.....	54
Главінська О. Д. Професійне самоусвідомлення та самовизначення студентської молоді у становленні особистісної суверенності.....	59
Грипич С. Н. Розвиток професійної мотивації студентів психолого-педагогічних спеціальностей в процесі навчання у ВНЗ	63
Грицюк І. М. Арт-терапія в роботі практичного психолога з дітьми, які мають емоційні порушення.....	67
Демчук О. О., Лазарчук В. В. Життєва компетентність як підґрунтя власної життєвої і професійної успішності.....	71
Демянюк О. Б., Косарєва О. І. Модальності світосприйняття як складова індивідуальної свідомості молоді.....	75
Дучимінська Т. І., Хлівна О. М. Роль лабораторного практикуму з психодіагностики та клінічної психології у виявленні проявів особистісної безпорадності студентів.....	79
Ivashkevych E. E. Psycholinguistic aspects of comic book narration.....	84
Івашкевич Е. Унікальність особистості та структура соціального інтелекту педагога.....	88
Камінська О. В. Система засобів подолання схильності до інтернет-залежності на основі ресурсного підходу.....	92
Карковська Р. І. Деструктивні позиції осіб з близького соціального оточення щодо вдів загиблих учасників АТО.....	96
Кирилова Д. С. Психологічна готовність до материнства в структурі життєвих смислів жінки: теоретико-методологічний аналіз.....	101
Кідалова М. М. Емоційні бар'єри студентів ВНЗ: психологічні особливості прояву в умовах адаптаційного періоду	105
Клочек Л. В. Розвиток уявлень про соціальну справедливість у дошкільному дитинстві	110
Корчакова Н. В. Егоїстична мотивація як перешкода у розвитку просоціальної поведінки підлітка	114
Котлова Л. О., Марчук К. А. Психологічні особливості творення поетичного тексту (за науковим трактатом І. Франка "Із секретів поетичної творчості").....	120
Коць М. О., Онопченко І. В., Озоровський І. В. Роль мотиваційних чинників у професійному самовизначенні підлітків з особливими потребами.....	124
Коширець В. В. Особливості надання психологічної допомоги особам з ПТСР	128
Крюкова Л. В. Критерії формування особливостей емоційної сфери молодшого школяра	133
Кряж І. В., Гранкіна-Сазонова Н. В. Довіра й емоційний інтелект як предиктори особистісного благополуччя студентів-психологів	137
Кузьмін В. В. Концептуалізація соціально-психологічних процесів виникнення, формування й розвитку спільноти дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування, їх інтеграція в сучасне суспільство	143
Кулаков Р. С. Особливості впливу профільного навчання на вибір старшокласниками сфери майбутньої професійної діяльності	147
Кулакова Л. М. Психологічні особливості розуміння текстової інформації молодшими школярами в умовах навчальної діяльності	153
Лисак Н. О., Петренко Н. В. Теоретико-методологічні підходи щодо структури внутрішньоособистісного конфлікту в період юнацького студентського віку	157
Литвинчук Л. М. Оцінка індивідуальних особливостей трансперсональної поведінки залежних від опіодів	162
Литвиненко С. А., Ямницький В. М. Формування професійної ідентичності майбутніх учителів	167
Луценко О. Л., Габелкова О. Є. Конструювання методики схильності до низької фізичної активності – процедура та результати.....	171

Луцик Г. О. Чинники схильності підлітків до девіантної поведінки	175
Магдисюк Л. І. Психологічні особливості якості життя осіб з серцево-судинними захворюваннями.....	180
Mykhalchuk N. O., Yatsuryk A. O. The problem of understanding in psychology: philosophical and methodological background	184
Мушкевич М. І. Моделі організації психологічного супроводу сімей, які мають проблемних дітей	188
Назаревич В. В., Борейчук І. О. Фотографія як засіб ресурсування психоемоційного стану індивіда.....	192
Назарець Л. М. Особливості взаємодії у конфліктах та конструктивні прийоми їх подолання	197
Новік Л. О., Хупавцева Н. О. Вікові особливості становлення професійного іміджу особистості	202
Оксентюк Н. В. Мікромоменти позитивного резонансу	206
Павелків В. Р., Панасюк В. М. Прояви ознак фанатизму як соціального явища: на прикладі молодіжних субкультур	211
Петренко О. Б. Проблема самореалізації особистості у концепції М.М. Рубінштейна	215
Позднишев Є. В. Роль інструментів психотехнологій у формуванні та просуванні іміджу суб'єктів спортивної діяльності	220
Помилуйко В. Ю. Психологічні механізми розвитку ключових компетентностей у дорослому віці	225
Романюк В. Л. Дослідження психічного здоров'я особистості за рівнем тривожності	230
Рудюк О. В. Смыслодіяльна детермінація переживання кризи у безробітних.....	234
Рудь Г. В., Косарєва О. І. Психологічний аналіз прояву особистісних характеристик першокурсників	239
Савелюк Н. М. Психологічні аспекти проблеми взаємозв'язку релігійної активності та суб'єктивного благополуччя	244
Созонюк О. С. Розвиток професійного мислення майбутніх психологів у процесі фахової підготовки.....	250
Ставицька О. Г., Ставицький Д. О. Динаміка змісту особистісно-мотиваційної сфери студентів за час навчання у вузі	254
Старинська Н. В. Адаптаційний потенціал як чинник професійної самореалізації особистості.....	259
Столярчук О. А. Динаміка професійного Я-образу майбутніх фахівців.....	263
Сторож О. В., Дружиніна І. А. Психологічні особливості адаптації та творчої реалізації особистості у соціумі	268
Ткаченко О. А. Аналіз факторів професійного саморозвитку як підгрунтя самопроекування учителів.....	272
Ткачишина О. Р. Психологічна безпека особистості та явища стереотипізації у сучасному інформаційному середовищі	277
Федоренко Р. П., Лех Т. Л. Аналіз особливостей ставлення сучасних підлітків до "груп смерті" та небезпечних ігор у соціальних мережах	281
Фенина О. Я. Проблема рефлексії та рефлексивності особистості у становленні професійного самоменеджменту	286
Хомич І. С. Самооцінка дитини молодшого шкільного віку як передумова забезпечення контролю за діяльністю з точки зору нормативних критеріїв.....	291
Шаповал І. М. Дослідження психологічних чинників формування професійної ідентичності студентів-психологів.....	295
Шкарлатюк К. І., Сойко О. В. Медитативні казки як ресурс особистісного розвитку дитини з психофізичними порушеннями.....	300
Яцюк Н. О. Особливості морального розвитку молодших школярів у сучасних умовах	304
Відомості про авторів	312

Наукове видання

ПСИХОЛОГІЯ: РЕАЛЬНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ

Збірник наукових праць

Випуск 8

Упорядники:
проф. **Павелків Р. В.**, доц. **Корчакова Н. В.**

Науково-бібліографічне редагування:
наукова бібліотека РДГУ

Підписано до друку 20.04.2017 р.

Формат 60x84 1/8. Папір офсетний № 1. Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний.
Ум. друк. арк. 29,14. Замовлення № 27042015 Наклад 300

Віддруковано засобами різнографічного друку
редакційно-видавничого відділу
Рівненського державного гуманітарного університету
33027, Рівне, вул. С.Бандери, 12; тел.: 0-362-26-48-83

П - 86 **Психологія: реальність і перспективи:** зб. наук. пр. Вип. 8 / упоряд.
Р. В. Павелків ; ред. кол. : Р. В. Павелків, В. І. Безлюдна, Н. В. Корчакова. – Рівне :
РДГУ, 2017. – 318 с.

УДК 159.9+316.6
ББК 88

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2017